

АНТИЧНА КУЛЬТУРА В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: РЕТРОСПЕКЦІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Л. Б. Кулик ова. Классическая греко-римская мифология в структуре школьного исторического образования. — К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. — 376 с.

В історії світової цивілізації особливе місце належить античній культурно-мистецькій і філософській спадщині. А в цьому цивілізаційному надбанні фундаментальну роль відіграє міфологія стародавніх греків і римлян.

На рівні буденного сприйняття міф — прадавня літературна форма, оповідь про "богів і героїв". Як філософський термін міф — особлива форма мислення і світосприйняття. Як естетична категорія — синкретизм алегорії, метафори, символу.

Міфопоетичне мислення сприймало людину як тотожність природі, вона була органічно розчиненою у ній, макросвіт і мікросвіт зливалися воедино.

Міфологія — це певне історичне дитинство людства, його "золотий вік", коли формувалося уявлення про світ, одночасно по-людському близький і наївний, де підсвідоме і надприродне ставало дійсністю у буквальному сенсі цього слова. Коли стародавній грек думав, що Сонце є живою істотою (бог Геліос, який на вогняній колісниці рухається небом), то згідно з цим міфом він вибудовував і свою поведінку (молився, приносив пожертвування).

Міфотворчість характерна для історичного дитинства будь-якого народу. Однак

греко-римська міфологія у концентрованій поетичній формі явила нам той світ, де сприйняття, переживання і вольовий імпульс були злиті воедино, а диво вважалося буденною річчю.

Стародавні греки, які заклали підґрунтя сучасної філософії та історії, астрономії і математики, вчення про мораль і справедливий суспільний лад, мали своїми витоками багату і розлогу міфологію.

Греко-римська міфологія наснажувала покоління європейських митців і драматургів, композиторів, художників і скульпторів. Алюзії і ремінісценції з міфів стародавніх греків і римлян ми постійно знаходимо в культурі народів Європи.

Всесвітньо відомий учений наш земляк із Житомира Михайло Ростовцев писав: "Грецький геній не тільки створив непромінальні цінності для самих греків, а й продемонстрував водночас небачену універсальність і гнучкість, здатність пристосуватися до незнайомих умов і створювати у чужорідному оточенні нові центри цивілізації, що поєднують з вічними творіннями грецького розуму все, що було цінним і плодотворним у місцевій культурі".

Без знання античності неможливо уявити високоосвічену і висококультурну особистість.

Якою була антична традиція у вітчизняній системі класичної гуманітарної освіти і як цей предмет викладається сьогодні у європейських та українських ліцеях і гімназіях — таку непросту, багатовимірну і багатоаспектну проблему досліджує у рецензованій монографії Лілія Борисівна Куликова, кандидат історичних наук, доцент Херсонського державного університету.

Уперше в історіографії та історії педагогіки так ґрунтовно, стереоскопічно проаналізовано вітчизняну класичну освіту XVIII—XX століть, подано галерею портретів українських і зарубіжних учених-антикознавців, авторів монографій і підручників з античності для гімназій та університетів.

Як переконливо показує авторка, антична культура у вітчизняній системі класичної гуманітарної освіти має міцне і глибоке коріння. "Україна сьогодні, як жодна інша європейська країна, може і повинна говорити про всебічний і глибокий розвиток своєї античної традиції", — стверджує дослідниця. У сиву давнину Україна стала рідною домівкою для стародавніх греків: на нашій землі вони заснували понад 150 полісів, кожному школяреві відомі колишні грецькі колонії Причорномор'я, міста із закінченням на "-поль".

Монографія Л.Б. Куликової складається з шести розлогіх розділів і двох додатків.

У першому розділі — "Становлення і розвиток використання міфології античного світу у системі історичної освіти школярів" — авторка подає ретроспективний аналіз викладання грецької мови, латини і риторики у найдавніших українських середніх і вищих школах.

До вивчення грецької мови в Україні завжди було особливе ставлення, оскільки вона пов'язувала українців з грецькою Церквою, з візантійською традицією. Якщо в Російській імперії викладання античної спадщини започатковане відкриттям 1726 року

Академічної гімназії у Санкт-Петербурзі, то в Україні вже на зламі XVI—XVII століть створюються середні школи, де штудіюють греко-латинську культуру. Найстарішою зпоміж вітчизняних шкіл вважається греко-слов'янська гімназія, створена при Успенському братстві у Львові. У XVII ст. виходить друком "Лексикон греко-славяно-латинський" — знаменита праця Єпіфанія Славинецького, видатного українського лінгвіста, письменника, педагога і громадського діяча. У 1622 р. гетьман П. Сагайдачний заснував спеціальний фонд з метою матеріальної підтримки вчителів грецької мови, котрі працювали у школах України.

Першу вітчизняну вищу школу — Острозьку академію, засновану наприкінці 70-х років XVI ст., — називали "греко-слов'яно-латинською колегією", "тримовним ліцеєм". До читання лекцій у ній князь Острозький запросив високоосвічених педагогів тих часів, серед яких був і грек з римською освітою.

На високому рівні викладався античний цикл дисциплін у Києво-Могилянській ака-

демії, першому вищому навчальному закладі гуманітарного спрямування. "Системність знань і дисципліна розуму, вивчення трьох мов — єврейської, грецької і латини, нелегке оволодіння й осмислення першоджерел — Платона, Арістотеля, Цицерона, інших мислителів античності — це вирізняло гуманітарний цикл у Києво-Могилянській академії".

Далі автор аналізує античну традицію в університетах Російської імперії, у класичних гімназіях XIX століття на теренах Європи, Росії та України.

У другому розділі монографії — "Використання зарубіжної літератури з міфології у вітчизняних класичних гімназіях" — характеризуються посібники, написані дореволюційними авторами з класичної історії, культури і міфології. Л.Б. Куликовій вдалося знайти у бібліотеках понад 250 таких "керівництв" (підручників), виданих на теренах України впродовж 1816—1917 років.

Традиційно у Європі засновницею системи класичної освіти вважається Німеччина, саме там були створені підручники з історії Стародавньої Греції і Риму, античної міфології (книги Г. Цейса, Г. Вебера, Т. Вальтера та ін.). Надзвичайно популярними у гімназистів були також підручники француза П. Гіро "Частная и общественная жизнь римлян", "Частная и общественная жизнь греков". Серед вітчизняних підручників XIX ст. Л.Б. Куликова вирізняє "Краткие очерки классической мифологии" Ф. Брамсона, які були опубліковані 1880 року в Одесі. Автор підкреслював, що класична міфологія є тим розділом знань, без яких юнацтву залишаться незрозумілими не тільки звичаї і побут стародавніх греків і римлян, а й мова, якою до них промовляють картини, статуї, барельєфи сучасних музеїв, палаців і парків.

Та чи мають підручники, керівництва і методичні посібники майже 200-літньої давнини наукову і практичну цінність для вик-

ладача й учня XXI століття? Автор монографії переконливо доводить: так, вони актуальні і сьогодні. І саме в третьому розділі — "Історія створення і вдосконалення підручників з античної міфології для гімназій, виданих у XVIII — на початку XIX ст." — вона ґрунтовно розглядає такі посібники, класифікує їх за науковим і дидактичним рівнем, за статусом їхніх авторів. Л.Б. Куликова чи не вперше називає імена педагогів та істориків античності, які створили та видали свої підручники в Україні: передусім це І. Кайданов, Н. Зуєв, Є. Смарагдов, В. Шульгін, М. Знойко, визначає їхню методичну цінність.

Аналізуючи навчальну історичну літературу XIX століття, Л.Б. Куликова відзначає вагомий внесок вітчизняних класиків літератури та історії у створення шкільного історичного посібника. Це передусім І. Срезневський, М. Драгоманов, М. Гоголь, М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, Леся Українка. Так, у статті "Жизнь" М. Гоголь замислювався над вічними питаннями: що є життя — для людини, народів, країн, стародавніх цивілізацій, розглядав "суперечку" між Великим Єгиптом і Великою Грецією та залізним Римом.

Автор монографії характеризує наукову і викладацьку діяльність професора Ф. Зелінського, який створив перший у Російській імперії підручник з античного світу для чоловічих гімназій.

Професор Харківського університету М. Петров першооснову будь-якого наукового знання вбачав у суті грецького феномена, і ці ідеї доносив до своїх студентів. Одним із кращих його учнів був патріарх радянського антикознавства першої третини XX ст. В. Бузескул.

Л.Б. Куликова знайомить читачів із двома знаковими постатями у сузір'ї професорів-античників, чия творча спадщина за радянських часів була під забороною вивчення і популяризації. Це всесвітньо відо-

мий історик античності Михайло Ростовцев і вчений-педагог Борис Варнеке.

Місце і роль античної культури у дисциплінах історичного циклу у вітчизняній загальноосвітній школі ХХ століття висвітлено в четвертому розділі монографії.

За радянської влади, особливо у сумнозвісні часи культу особи, античною історією маніпулювали для досягнення політичних цілей та задоволення власних амбіцій. Лише в останній третині ХХ ст. з'являються в Україні зовні незаідеологізовані праці з антикознавства — "Словник античної міфології", книга для школярів Ю. Асєєва "Подорож в античний світ", твори академіка О. Білецького.

Однак загалом наприкінці ХХ століття вивчення стародавніх мов і культурної спадщини античності в школах й університетах України залишається вкрай незадовільним.

"Відмова від античності як самостійного історичного предмета у вітчизняній школі в ХХ ст. призвела до серйозних наслідків. Виросли цілі покоління громадян колишнього СРСР, у тому числі і наші сучасники, яким належить творити ХХІ століття, однак вони позбавлені підґрунтя загальноєвропейської культури — знань про античність", — резюмує автор монографії. Л.Б. Куликова переконана, і це вона аргументовано доводить у п'ятому розділі свого дослідження, що реформування системи середньої і вищої освіти, здійснене протягом 1995—2000 років, викликає побоювання за майбутнє не тільки антикознавства, а й історії у цілому. Сьогодні необхідно повернути античність у педагогіку.

Для сучасного розуміння класичної освіти надзвичайно цікавим є міркування одного з найяскравіших лекторів античності, видатного історика і педагога Т. Грановського: "Класична освіта, весь матеріальний

досвід античної історії зберігають своє непроминальне значення. Воно полягає в тому, щоби в епоху наступаючого природничонаукового знання, яке перетворює промислові пропорції на основний критерій національного розвитку, зберегти як начало, що їх врівноважує, моральний та естетичний потенціал, закладений у міфології, у величезному мистецтві стародавніх римлян і особливо греків".

У шостому, заключному, розділі монографії автор пропонує розроблену нею експериментальну програму і навчальні посібники для школярів з дисципліни "Класична греко-римська міфологія", знайомить з практикою впровадження їх у систему сучасної шкільної історичної освіти.

У 1992 р. у Херсоні відкрилася одна з перших в Україні недержавна середня школа гуманітарної праці, де предмет "Класична греко-римська міфологія" вивчається в 1-3 класах, а в Академічному ліцеї при Херсонському державному педагогічному університеті — у 9-му класі. Вельми цікавим і цінним є досвід викладання античної культури у згаданих освітніх закладах. Це — практична реалізація науково-педагогічних і методичних концепцій Л.Б. Куликової. Вона є також автором надзвичайно корисного, з великим евристичним потенціалом словника для школярів з античної історії та міфології.

Рецензована монографія, безперечно, посяде чільне місце у формуванні античної культурної традиції у вітчизняній загальноосвітній школі, сприятиме створенню інтегрованого підручника як інформаційної, поліваріантної і полікультурної моделі класичної гуманітарної освіти.

В. РОМАНЮК
("Вісник

Національної академії наук України")